

С.А. Меттибаева , Р.О. Досымбекова

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(E-mail: sandugashm2015@inbox.ru, dossymbekova.rauan@gmail.com)

Әлеуметтік желілердегі инвективті лексика

Аңдатпа. Бүгінгі таңда тілдік прагматиканың жарқын көрінісі – бұл, әсіресе әлеуметтік желілерді қолданушылар белсенді қолданатын инвективті стратегия. Мақалада тілдік агрессияның көрінісі тұрғысынан Instagram желісін пайдаланушылардың пікірлері талданады, бұл мақала авторының пікірінше, бір жағынан интернет-коммуникацияның ерекшелігімен түсіндіріледі, яғни онда бірқатар коммуникативті шектеулер жоқ, қарым-қатынастың виртуалды сипаты және анонимділік басым, екінші жағынан, әлеуметтік шиеленістің белгісі болып табылады: сөйлеу агрессиясының деңгейі жарияланымның мазмұнына қызығушылық деңгейіне, яғни мәтінде көрсетілген оқиғаның комментатор үшін маңыздылығына тікелей байланысты.

Мақалада қойылған мақсат – әлеуметтік желі қолданушыларының елдегі жаңалықтар жарияланған қысқаша посттарға жазған комментарий мәтіндердегі инвективті лексиканың негізгі түрлерін және негізгі функцияларын анықтау.

Инвективті лексиканы қолдануға әкелетін жанжалды жағдай мен жанжалды сөйлеу әрекетінің пайда болуы коммуниканттардың бір-бірін қасақана қорлау және кемсіту арқылы ауызша жанжалға түсуіне байланысты екендігі атап өтілді. Инвективалар мысалында жанжалды дискурста қалыптасатын вербальды қатынастар зерттеледі, бұл адам қызметінің танымдық аспектісін көрсетеді. Инвективті лексиканың ең көп мөлшері зоосемантикалық фразеологиялық бірліктер мен метафоралар санатында және адамның жеке басын кемсітуге тікелей бағытталған сөздерден тұратыны жайлы қорытынды жасалады.

Түйін сөздер: интернет-комментарий, әлеуметтік желілер, инвективті лексика, сөйлеу агрессиясы, медиа дискурс, тілдік агрессия, тіл мәдениеті, лингвомәдениеттану.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2024-147-2-117-126>

Түсті: 17.05.2024; Жөнделді: 3.06.2024; Мақұлданды: 19.06.2024; Онлайн қолжетімді: 29.06.2024

Кіріспе

Қазіргі қоғамда қарым-қатынастың көптеген жолдары мен формалары бар, олардың ішінде бүгінгі таңда ең танымалы – интернет-коммуникация. Әр түрлі жастағы адамдар әлеуметтік желілерде еркін тіркелуге, форумдарда және чаттарда сөйлесуге, бір-біріне ақпаратты тез беруге және т.б. желілік өзара әрекеттесусіз қазіргі заманғы білім беруді елестету қиын: мектеп мұғалімдері мен жоғары оқу орындарының оқытушылары оқушылармен және студенттермен электрондық пошта, Skype және тіпті әлеуметтік желілер арқылы жиі сөйлеседі. Мұның бәрі интернет желісі арқылы байланыс адам өміріндегі маңызды құрамдас бөлікке айналатынын көрсетеді.

Электрондық өзара әрекеттесуге байланысты жаңа сөйлеу формациясының пайда болуы мен таралуы әдеттегі қарым-қатынас процесінде орын алатын бірқатар коммуникативті шектеулерді алып тастайды. Бұл, басқалармен қатар, этикалық аспектімен байланысты белгіленген ережелерді өзгертуге әкеледі. Сөз бостандығы, өзін-өзі көрсету мүмкіндігі және, әдетте, интернет қолданушыларының анонимділігі теріс салдарға әкеледі: тек тілдік қана емес, адамгершілік-моральдық нормаларды бұзатын мәтіндер жасауға мүмкіндік беретін тежеу механизмдері жойылады.

Бүгінгі таңда виртуалды кеңістікке көптеген адамдар қатысады, олардың едәуір бөлігін жастар құрайды. Біздің жасөспірімдердің желідегі қарым-қатынасын бақылауымыз инвективті сөйлеу жанрларының этикеттен басым болуы туралы айтуға мүмкіндік береді, яғни коммуниканттар арасындағы агрессивті формаларды қолдану жиілігі және көбінесе қарапайым сыпайылықтың болмауы байқалады, бұл балалардың әлі қалыптаспаған психикасына теріс әсер етеді. Осы негізде біз желілік байланыс процесінде туындайтын (әдейі немесе байқаусызда) қақтығыстардың алдын алу стратегиялары мен тактикаларын әзірлеуге байланысты қазіргі қоғам үшін маңызды міндеттерді шешуді өзекті деп санаймыз. Сонымен қатар, бүгінгі таңда интернет-коммуникацияда қалыптасқан нормаларды бекіту, түсіндіру және қажет болған жағдайда түзету маңызды екенін баса айтқан жөн. Мұның бәрі этикет нормаларын ұлттық мәдениеттің маңызды құндылықтары ретінде насихаттауға бағытталуы керек. Сыпайылық қарым-қатынастың сипаты мен стиліне әсер ететін коммуникативті мінез-құлықтың маңызды реттеушісі болып саналуы кездейсоқ емес, онсыз әңгімелесушілер арасында өзара түсіністікке қол жеткізу өте қиын.

Жұмыстың методологиясы мен зерттеу әдістері

Зерттеу барысында зерттеу мақсатына сәйкес әртүрлі жалпы ғылыми әдістер қолданылды. Оларға диалектикалық әдіс, талдау және синтез әдістері, жүйелік әдіс жатады. Сонымен қатар, салыстырмалы талдау, сандық-статистикалық талдау, шетелдік тәжірибені зерттеу және ғылыми әдебиеттерді талдау сияқты арнайы ғылыми әдістер қолданылды. Бұл әдістерді қолдану зерттеу мәселесін жан-жақты талдауға ықпал етті және мақала тақырыбына қатысты ұсыныстарды тұжырымдауға мүмкіндік берді.

Талқылау

Әлеуметтік желілер – қазақстандық интернеттің ең серпінді дамып келе жатқан сегменті. Интернет арнайы ақпараттық кеңістік ретінде бұқаралық аудитория өкіліне кез-келген резонанстық оқиғаны талқылауға қатысу құқығын береді. Жарияланымдар астында түсініктеме қалдыру мүмкіндігі интернет байланысының негізгі принциптерінің бірі – оның сұқбаттасу шартын анықтайды.

Интернет-коммуникация жанры ретінде комментарий белгілі бір мәтінге және осы мәтінде көрсетілген оқиғаға сөйлеу реакциясын білдіреді. Бұл жағдайда реакция көбіне теріс болады. Т.И.Стексова бұл интернеттегі комментарийді ғылыми түсініктемеден, түсініктеме-ескертулерден айырмашылығы ақпараттық емес, бағалау немесе императивті жанрға айналдырады деп санайды [1].

Жасырын және айқын түрде таратылатын теріс бағалау интернет-түсініктеменің өзіне тән белгілерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар комментарийдің «нәзік әлеуметтік» сезімталдығын атап өткен жөн: «кез-келген саяси оқиға жедел (және көптеген) реакцияны тудырады». Әлеуметтік желілердегі жаңалықтар немесе хабарламалар өткір әлеуметтік мәселелерді, соның ішінде хабарламаның негізгі тақырыбына тікелей қатысы жоқ мәселелерді талқылауға себеп болады [2].

Комментарий қоғамдық пікірдің көріну формаларының біріне айналып келеді. Оқырмандар өз бойында эмоционалды қозғалыс тудырған оқиғаларға барынша ықыласпен жауап береді. Мұнда, тіпті жағымды жаңалықтар комментатордың сөйлеу агрессиясын тудыруы мүмкін. Комментарий мәтініндегі сөйлеу агрессиясының көрінісі, бір жағынан, интернет-коммуникацияда нақты қарым-қатынасқа тән бірқатар коммуникативті

ережелер мен шектеулердің болмауымен анықталады, екінші жағынан, Т.И.Стексованың пікірінше, әлеуметтік шиеленісті көрсетуі [2].

Әлеуметтік желілердегі сөйлеу агрессиясы инвективті сөйлеу жанрларын қолдану арқылы жүзеге асырылады (ұғымды Б.Я.Шарифуллин енгізген) [3]. Инвективті сөйлеу жанры адресаттарға, әсіресе егер интернет-форумдардың пайдаланушысы жасөспірім болса, психологиялық жарақат беріп қана қоймайды, сонымен қатар білімді, тәрбиелі пайдаланушыларды коммуникативті процестен шеттетуге ықпал етеді. Соңғысы инвективті сөйлеу жанрының коммуникативті мақсаты – сұхбаттасушыны сабырынан айыру, белгілі бір адамның беделін әдейі түсіру, оған моральдық және эмоционалды-психикалық зиян келтіруге бағытталатындығымен байланысты. Осы тұрғыдан алғанда, инвективті сөйлеу жанры интернет-коммуникацияның дамуына байланысты кең таралған кибербуллинг құбылысымен (цифрлық технологиялардың, соның ішінде интернеттің көмегімен қудалау) тығыз байланысты. Кибербуллинг өз көрінісін тікелей инвективті лексиканы қолданудан табады (егер біз кибербуллингтің ең көп таралған әдісі – хабарлама жіберу туралы айтатын болсақ). Әрқашан қорлауға, қудалауға, яғни адресатқа қандай да бір зиян келтіруге бағытталатын кибербуллингтен айырмашылығы, инвективті сөйлеу жанры әңгімелесушіні қорлау мақсатында ғана емес, сонымен қатар адресатқа тікелей теріс әсер етпейтін басқа мақсаттармен де қолданыла алады. Инвективті сипаттамалар [4] желілік байланыста, бір жағынан, адресаттың әлеуметтік мәртебесін төмендету құралы, патологиялық қатыгездік, бүлік пен ауызша агрессияны тудыруы мүмкін, екінші жағынан, достық әзілге сүйенген қарым-қатынас немесе жігерлендіру, өзін-өзі ынталандыру және назар аудару мақсатында қолданылуы мүмкін.

Инвектива – «біреуге немесе бірдеңеге бола қатты сөз айту; балағат әдепсіз сөз; тіл тигізу; қорлау; ұрысу», қайнар көзі латын тілінен шыққан: *investive oratio* – балағат сөйлеу. Инвектива түсінігі қазіргі зерттеушілердің еңбектерінде кең мағынасында, адамның жеккөрушілік сезімі мен агрессияның мүмкіндігінше қорлау ретінде қабылданатын кез келген тілдік көрінісі (біреуге қатты сөз айту ғана емес) және тар мағынасында, кодталмаған (тыйым салынған) құралдармен адамды қорлайтын атау [5].

«Инвективті лексика» термині «инвектива» сөзінен шыққан (ағылш. *invective* – тіл тигізу, балағат сөз) – субъектінің оған бағытталған мәтін арқылы әлеуметтік беделін түсірудің мәдени құбылысы, сондай-ақ белгілі бір мәдени дәстүрде өзінің адресатына қорлау ретінде қабылданатын, сондай-ақ ауызша агрессияны білдіретін тұрақты тілдік айналым.

Г.В.Кусов тар мағынада қорлау «бұл құқық бұзушылық тұжырымдамасының этноәлеуметтік мазмұнын құқықтық тыйым салу формасына ие болған оның заңды қасиеттері шеңберінде жүзеге асыратын құқықтық норма» деп атап өтті [6]. Қорлау адамның жағымсыз бейнесін құруды, оның атына қорлайтын лексиканы қолдану арқылы оның жағымды қасиеттерін төмендетуді білдіреді. Осылайша, инвективті лексика – бұл белгілі бір мәдени дәстүрде оның адресатына қорлау ретінде қабылданатын тұрақты тілдік айналым.

О.В.Саржина өзінің «Функции инвективной лексики в высказывании» атты еңбегінде айтқандай, қорлауды жүзеге асыру үшін «қасақана қорлау» қажет. Алайда, әрі қарай ғалым «ең даулы және дәлелдеу қиын нәрсе – бұл қорлау актісінде берілген қорлаудың қасақана болуы» деп санайды [7].

Қорлау вербальді және вербальді емес (жазбаша) түрде көрсетілуі мүмкін. Заңды тұрғыдан алғанда, инвективті (қорлайтын) лексика дегеніміз – сөйлеушінің немесе жазушының сөйлеу адресатын қорлау, төмендету, масқаралау, ұятқа қалдыру ниеті (ынтасы) мазмұнының семантикасына, экспрессивті бояуына және бағалау компонентіне қатысты сөздер мен сөз тіркестері, әдетте оны мүмкіндігінше қатал және арсыз түрде жасау ниетімен бірге жүреді. Демек, инвективті лексика, әдетте, адресаттың коммуникативті актідегі адресатты қасақана қорлауына бағытталған, онда жеке тұлғаға теріс баға беріледі және осылайша қоғамда қабылданған нормаларға қайшы келеді.

Жеке тұлғаны жанжалды дискурста қорлау фактісі бойынша әдетте инвективті лексиканың келесі категориялары бөлінеді: қарғыс, әдеби емес (жаргонизмдер, диалектизмдер); құнсызданған (тыйым салынған); қорлайтын аллегориялық мағынада қолданылатын әдеби сөздер; дәрекі күнделікті лексика.

Медиа дискурста тілдік прагматиканың жарқын демонстрациясы – бұл қазіргі кезде адресаттар, әсіресе әлеуметтік медиа қолданушылары белсенді қолданатын инвективті стратегия. Инвективті қарым-қатынастың мақсаты – сөйлеушінің адресаттың әлеуметтік мәртебесін төмендету ниеті [8]. Бұл стратегияның негізгі құрамдас бөлігі инвективті лексика болып табылады, оның мағынасында сөйлеушінің сөйлеу адресатын қорлау немесе масқаралау, сондай-ақ сөйлеу тақырыбына теріс көзқарасын білдіру ниеті бар сөздер мен сөз тіркестері түсініледі. Бұл көбінесе өте агрессивті және арсыз түрде жасалады.

Қорлау сөзі инвективті стратегияның маңызды және ажырамас құрамдас бөлігі болып табылатын қорлау объектісінің өзіне бағытталған. Бұл сөйлеуді, әдетте, осы объект әділетсіз және шындыққа ешқандай қатысы жоқ деп қабылдайды. Көбінесе бұл осындай түрде орын алады, өйткені сөйлеудің мақсаты жағдайды объективті бағалау емес, объектінің өзін-өзі бағалау деңгейін және мәртебесін төмендету болып табылады. Инвективті лексика теріс бағалау дәрежесінде де, эмоционалдылық дәрежесінде де өзгеруі ықтимал. Эмоционалдылық кейде теріс бағалаудың шамадан тыс дәрежесін ақтауы мүмкін, өйткені қарсылас мұндағы ұрысқан сөздер сөйлеу объектісін әдейі қорлау мен масқаралау үшін емес, эмоцияларды шығару үшін қызмет ететінін түсінеді.

Әлеуметтік желілерді пайдаланушылар басқаларға қарағанда инвективті стратегияға көбірек жүгінуі мүмкін, өйткені әлеуметтік желілердегі қарым-қатынастың өзіне тән белгілері – виртуалдылық пен анонимділік. Олар қарым-қатынастың қашықтығына және эмоционалды зақымдану ықтималдығының аздығына байланысты жазасыздық сезімін тудырады. Бұл сөйлеу және этикалық нормативтіліктің бұзылуына әкеліп, мәтіндерді ықтимал қауіпті етеді [9].

Осы тұрғыдан алғанда ең қауіптісі – әртүрлі нәсілдер мен конфессиялардың қарым-қатынасы туралы мәтіндер. Бұл мәтіндер де белгілі бір адресатқа бағытталған іс-әрекеттің бір түрі болып табылады және егер экстремизмнің қоғамдық негіздемесі болса, белгілі бір этносқа немесе дінге жататындығына байланысты адамның артықшылығын немесе керісінше кемістігін насихаттау болса, бұл әрекетті экстремистік әрекетке теңестіруге болады [10].

Нақты осы бағыттағы инвективті лексика – әлеуметтік желілерде адамдардың жекелеген топтарының араздығы мен жеккөрушілігін тудыратын және олардың үстемдігі мен әлеуметтік басымдығын көрсететін негізгі семантикалық құрал. Түсіндірме сөздікте осыны айқындайтын келесі анықтаманы табуға болады: «инвектива – бұл біреуге қарсы қатал, қорлайтын, масқаралайтын сөз, шабуыл» [11].

Көбінесе әлдебір тақырыпты талқылау барысында қарсыластарда дәлелдер жетіспегенде олар ауызша агрессияға жүгінеді. Инвектива кез-келген экстремистік мәтінге тән контрастты күшейтеді және оппозицияға қатысушыларды айқын көрсетуге мүмкіндік береді, олардың негізгі актанттары әлеуметтік медиа мәтіндерінде «дос» және «жау» болып табылады. Дәл осы түрдегі мәтіндерде жауды ұсыну үшін инвективті лексика жиі қолданылады. Бұл негізгі актанттар әр түрлі болуы мүмкін, бірақ олардың жиынтығы әдетте шектеулі. «Дос» ролінде, әдетте, кез-келген «ұлтжанды» тұлға, ал «жау» ролінде – оның «идеологиялық қарсыласы» болады. Көбінесе әлеуметтік желілердегі дау-дамайда немесе пікірталаста «жау» ұғымына кез-келген қарсылас теңестіріледі.

Провокациялық мәтіндегі осы «идеологиялық жауды» сипаттау үшін белгілі бір мөлшерде инвективті лексиканы қолдану қажет. Инвективтер тек ниетті білдірудің ғана емес, сонымен бірге провокациялық мәтіннің жалпы идеялық көзқарасын білдірудің ең тиімді құралы болып саналады, ол агрессивті-прагматикалық әлеуетті құру, алауыздық пен жеккөрушілікті қоздыру және ұлттық қадір-қасиетті қорлау болып табылады [9].

Біз өмір сүріп жатқан жаһанданған әлем интернеттегі және әлеуметтік желілердегі тұрақты байланысты қажет етеді. Сондықтан әлеуметтік желі қолданушыларының жаңалықтарпресс-релиздеріне берген пікірлері де бүгінгі күнге дейін психолінгвистикалық талдаудың тақырыбы болуы мүмкін [12].

Нәтижелер

Проблеманың кең ғылыми контексті бірқатар мәселелерді талқылауды қамтиды. Олардың ішіндегі ең маңыздысы – әлеуметтік желі қолданушылары жаңалықтар пресс-релиздеріне берген түсініктеме мәтіндеріндегі инвективті лексиканың негізгі түрлері және осы лексиканың адамдар арасындағы алауыздық пен жеккөрушілікті тудыру қабілеті туралы мәселе. Осы мәселе бойынша бар зерттеулерді зерттеп, осы мәселемен айналысатын әдеби дереккөздермен танысқаннан кейін (М. I. Hopig, 2006, Базылев, Ворошилова, 2012) біз бұл тақырыптың бүгінгі күнге дейін біршама зерттелмегенін анықтадық.

Газет-журнал мақалаларында, телебағдарламалар мәтіндерінде және саяси шоуларда инвективті лексиканы қолдануды зерттейтін жұмыстар бар [13]. Бірақ біз интернеттегі түрлі форумдардағы жаңалықтар пресс-релиздеріне әлеуметтік желі қолданушылары берген комментарий мәтіндерінде инвективті лексиканы қолдану мәселелерін қамтитын жұмыстарды кездестірмедік.

Прагматика саласында жұмыс істейтін қазіргі батыстық зерттеушілер инвективтерге барлық адамдар айыптайтын қоғамға қарсы әрекетті білдіретін сөздер мен сөз тіркестерін жатқызады [10]. Бірқатар ғалымдар инвективтерге бейнелі мағынада қолданылатын кәсіптердің атауларын білдіретін сөздерді, сондай-ақ зооморфты метафораларды және қоғамға қарсы әрекетті білдіретін теріс мағыналы етістіктерді жатқызады (B. Rogoff, 1995).

Инвективалардың түрлерін анықтаудың барлық қолданыстағы білікті тәсілдерін қорытындылай келе [14], біз әлеуметтік желілерде және журналистік дискурста жаудың бейнесін жасау үшін инвективаның келесі негізгі топтары қолданылатынын анықтадық:

- 1) қоғамға қарсы қызметті білдіретін инвективалар;
- 2) өз мағынасында біреудің жеке басын теріс сипатта өте айқын бағалауды қамтитын инвективалар;
- 3) этникалық инвективалар (этнофолизмдер), олар адамдарды ұлттық негізде тікелей бөледі және бұл атауларға теріс сипат береді (қарасұр (черномазый), жөйттер және т. б.);
- 4) метафоралық инвективалар (зооморфты инвективаларды қоса).

Біздің міндетіміз – әлеуметтік желі қолданушыларының жаңалықтар пабликтерінде берген комментарий мәтіндеріндегі инвективті лексиканы зерттеу және оның негізгі түрлерін анықтау. Жоғарыда келтірілген инвективті лексиканың қолданыстағы классификациясына сүйене отырып, біз бұл мәтіндердегі инвективтің негізгі түрі жарқын мысалы зооморфты метафоралар болып табылатын метафоралық инвективалар болады деп болжауға келеді. Тағы бір айқын топ медиа дискурста экстремистік әрекеттерге теңестірілген этнофолизмдер болуы мүмкін, өйткені олар әлеуметтік және ұлттық алауыздықты тудыруы ықтимал.

Бұл гипотезаны растау немесе жоққа шығару үшін біз И.Голиков ұсынған тұжырымдамалық модельге негізделген мұқият талдау жасадық [10]. Бұл модель әртүрлі мәтіндердегі инвективалардың негізгі түрлерін анықтауға мүмкіндік береді, сондықтан біз бұл модельді инвективаны есепке алу үшін және әлеуметтік желілерді қолданушылардың жаңалықтар жарияланған посттарға берген комментарий мәтіндерінде қолдануға болады деп санадық.

Деректерді жинау іріктеу түрінде жүргізілді. Біз Инстаграм әлеуметтік желісі қолданушыларының kaz.tengrinews парақшасындағы жаңалықтар жарияланған посттарға берген жалпы 1131 комментарийдің мәтінін талдадық. Ондағы жаңалықтар негізінен белгілі бір аймақтық жағдайларға әсер етті, бұл оқырмандарды аталған мәселелерге бейжай қалдырмады. Лексиканы таңдаудың негізгі критерийлері келесідей болды:

1) таңдалған сөздер жоғарыда келтірілген инвективті лексика анықтамасына толық сәйкес келуі керек;

2) іріктеуге арналған мәтіндер біз зерттеп отырған жанрға ғана қатысты болуы тиіс, атап айтқанда, әлеуметтік желілерді пайдаланушылардың жаңалықтарға берген комментарийлері қамтылуы тиіс;

3) іріктеуге арналған мәтіндер соңғы бір жылда жариялануы тиіс;

4) іріктеуге арналған мәтіндердің көлемі 2-3 сөйлемнен аспауы тиіс;

5) адресаттар ретінде адамдардың кез келген тобы олардың жасын және кәсіби бағытын ескермей әрекет ете алады.

Жоғарыда аталған барлық критерийлерді ескере отырып, деректерді жинау нәтижесінде біз инвективті лексиканы анықтауға сәйкес келетін 600-ге жуық сөз таптық. Мұны нақты мысалдармен талдайық.

Аталмыш парақшада «Мәжіліс Әдиевтің ұлттық құрамадан кетуін талап етті» деген пост жарияланған. Оған 56 комментарий жазылған, оның ішінде жетеуі негативті түрде жазылған. Мысалы: «жапшы аузыңды», «аурусың ба?», «аурулар», «оттай беретін болды ғой бұл да», «қуыршақ депутат», «мал», «әміржан зайцев сауатсыз екі жүзді мемлекет қуыршағы» (осы және басқа да әлеуметтік желі қолданушыларының комментарийлерінің орфографиясы сақталған).

Келесі «Астанада насыбай сататындар жауапқа тартылып жатыр» деген постқа 191, оның ішінде негативті бағытта 20 комментарий жазылған. Көбісі боқтық сөздер (12), қалғандары тұлғаның жеке басын кемсітетін зооморфты инвективалар (малдар, қанден иттер, маймылдар, шакалдар т.б.).

Осы парақшадағы көбірек комментарий жазуға себепші болған келесі жаңалық – «Алматыда ер адам күзетшіні көлікпен әдейі бірнеше рет қағып, басынан тепкен» атты жарияланым. Бұл постқа барлығы 259 пікір, соның 84-і инвективті лексиканы қолдана отырып жазылған. Алдыңғы пікірлердегідей көбісі зооморфты инвективалар мен боқтық сөздерді құрайды: «Оңбаған отыз жыл берсін, ләғнетке хайуан», «Мынау нағыз мал екен ғой», «Атып тастау керек бұндай малдарды», «Жалмауыз екен мынау», «Қазақ па мынау малғұн», «Ауру анау психикасы 100% какпайдыгой» т.б.

Ал «Алматыда «Сергектер» бір жылда 12 878 922 000 теңге бюджетке әкелді» деген атаумен жарияланған постқа барлығы 240 пікір жазылса, соның ішінде 27-сі тікелей билік өкілдерін тілдеуге бағытталған. Атап айтсақ, «Аййй бюджет деген атағы аууу. Бұл ақшалар бірнеше сұмырайларды, бетсіздердің қалтасына, тоқалына кетті ау», «малдар», «желклеріңнен шықсын шшс», «Мааа жарайсындар. Қандай керемет жетистик. Енді кальямен насвай косылды оданда коп тусет. Сендер тойындарш бишаралар» және т.б.

Келесі бір «Тоқаев қара киініп, тұмшаланып жүретіндер туралы: «Атымен болмаған» атты жарияланымға қолданушылар 385 пікір білдірген. Оның 31-і алдыңғы комментарийлерге ұқсас көбіне адамды кемсіту мақсатында жануарға теңеу, тұлғаның діні мен біліміне күмән келтіру, боқтау, қарғыс тілеу мағынасында жазылған.

Көбінесе жаңалықтар пресс-релизінің бастапқы тақырыбына жеке адамдардың пікірлері мақаланың мазмұнын ұмытып, тек жеке қорлауға назар аудара отырып, бір-бірімен қарым-қатынасты нақтылауға айналатынын да байқауға болады. Мұндай жағдайда инвективті лексика жаңа функцияны орындай бастайды. Бұл адресатты қорлау арқылы психологиялық шиеленісті азайтуға және қарсыласқа жағымсыз эмоцияларды шығаруға мүмкіндік береді.

1-кестеде әлеуметтік желі қолданушылары жаңалықтарды жариялап отыратын парақша жарияланымдарының астында қалдырған комментарий мәтіндерінде жиі қолданылатын инвективалар берілген. Біз тапқан барлық инвективаларды топтарға бөлдік және зерттелетін мәтіндерде олардың пайыздық қатынасын белгіледік.

Әлеуметтік желілердегі пікірлер мәтініндегі инвективалар түрлері

Инвективті лексика түрлері	Мысалдары	Саны
Зооморфты инвективалар	мал, есек, хайуан, ит, маймыл, шакал, мақұлық, тварь, ешкі, шошқа, қарға	61 (36%)
Өз мағынасында біреудің жеке басын теріс сипатта өте айқын бағалауды қамтитын инвективалар	екі жүзді, ауру, қуыршақ, ұятсыз надан, арсыз, сауатсыз, нақұрыс, албасты, малғұн, жексұрын, сұмырай, бетсіз, бишара, дінсіз, топас, жалмауыз, сорлы, шайтан, намыссыз, ақымақ, арамтамақ, кәпір, оңбаған	75 (44%)
Қоғамға қарсы әрекетті білдіретін инвективалар	ұры, бандит, қайыршы, өтірікші, алаяқ	5 (2,9%)
Экстремистік бағыттағы сөздер	арабқұл, орысқұл, фашист, жөйт	4 (2,3%)

1 кестеден көріп отырғанымыздай әлеуметтік желі қолданушылары берген пікірлерде кездесетін инвективалардың ең көп пайызы метафоралық инвективалардың бір түрі болып табылатын өз мағынасында біреудің жеке басын теріс сипатта өте айқын бағалауды қамтитын инвективалар (44%) екенін көрсетеді. Олар негізінен келесідей атаулармен жазылған: екі жүзді, ауру, қуыршақ, ұятсыз надан, арсыз, сауатсыз, нақұрыс, албасты, малғұн, жексұрын, сұмырай, бетсіз, бишара, дінсіз, топас, жалмауыз, сорлы, шайтан, намыссыз, ақымақ, арамтамақ, кәпір, оңбаған және т.б.

Сонымен қатар зооморфты инвективалардың да көптеп кездесетіні байқалды (36%). Әлеуметтік желілердегі комментарий мәтіндеріндегі айтарлықтай пайыз (14,8%) боқтық сөздер болды.

Қорытынды

Жалпы, осы зерттеу инвективті лексиканың әлеуметтік желілерде белгілі бір функцияларды орындайтынын көрсетті. Біріншіден, ол психологиялық шиеленісті босатуға қызмет етеді, сөйлеудің эмоционалдылығын арттырады, сөйлеу адресатын қорлайды және кемсітеді, сонымен қатар пікір білдірушінің кедергісіз және қорқынышсыз екенін, тыйым салу жүйесіне немқұрайлы қарауын көрсетеді.

Алайда, алынған сандар қолайлы статистиканы алу үшін жеткіліксіз болуы мүмкін, өйткені адресаттар шектеулі адамдар болды. Сондай-ақ, инвективті лексиканы анықтауға сәйкес келетін сөздердің санын дәл және бір мәнді нәтижелер алу үшін жеткілікті деп санауға болмайды.

Болашақ зерттеулер әлеуметтік желілердегі инвективалардың негізгі түрлерін нақтылау және зерттеуді зерттеу контекстіне сәйкес іріктеу техникасымен кең ауқымда жүргізу, нәтижелерді растау және осы саладағы білімді одан әрі ілгерілету үшін ұсынылған нәтижелерге сүйене алады деп үміттенеміз. Біз әлеуметтік желілердегі заманауи кеңістік біртіндеп агрессивті пікірталас әдістерінен босатылып, негізінен бағалаудағы ұстамдылықпен және инвективті лексиканы толығымен алып тастаумен бірге нақты дәлелдерге негізделуі керек екенін көреміз.

Әдебиеттер тізімі

1. Стеклова Т.И. Комментарий как речевой жанр и его вариативность // Жанры речи. – Саратов, 2016. – С. 81-88.
2. Кирилина А.В., Терентий Л.М. Опыт лингвистической диагностики межнациональной напряженности в интернет-дискурсе // Вопросы психолингвистики. № 27. – 2016. – С. 130-139.

3. Шарифуллин Б.Я. Инвектива: лингвистика vs. юриспруденция, или лингвистика atque юриспруденция // Вестник Красноярского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки». – Красноярск, 2000. – № 2. – С. 93-96.
4. Жельвис В.И. Поле брани. Сквернословие как социальная проблема в языках и культурах мира. – М.: Ладомир, 1997. – 330 с.
5. Қорлау және жала жабу: сарапшының көзқарасы. / Жауапты ред. Г.Х.Әженова. – Алматы: «Әділ сөз», – 2013. – 152 б.
6. Кусов Г. В. Оскорбление как иллокутивный лингвокультурный концепт: автореф. дис...канд. филол. наук. – Волгоград, 2004. – 27 с.
7. Саржина О. В. Функции инвективной лексики в высказывании (на примере инвективных имен лица) // Юрислингвистика-6. – Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та. – 2005. – С. 69-89
8. Как наше слово отзовется? / В.Н.Базылев, Ю.А.Бельчиков, А.А.Леонтьев, Ю.А. Сорокин // Российская юстиция. – 1998. – № 4. – С. 43-45.
9. Серебрякова, А.Ю. Виды инвективной лексики в медийном дискурсе / А.Ю. Серебрякова // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». – 2021. – Т. 18, № 4. – С. 42-46.
10. Голиков, Л.М. Семиотика экстремистского текста / Л.М. Голиков // Юрислингвистика. – 2012. – № 1 (12). – С. 83-87.
11. Словарь иностранных слов / под ред. Н.С. Арапова, Р.С. Кимягарова и др. – М., 1988. – 230с.
12. Серебрякова, А.Ю. Признаки экстремистского текста в медийном дискурсе / А.Ю. Серебрякова // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». – 2022. – Т. 19, № 2. – С. 22-27.
13. Жельвис, В.И. Эмотивный аспект речи (Психолингвистическая интеграция речевого воздействия) / В.И. Жельвис. – Ярославль, 1990. – 81 с.
14. Ворошилова, М.Б. Черная чума: номинации врага в экстремистском тексте / М.Б. Ворошилова // Юрислингвистика. – 2012. – № 1 (12). – С. 67-72.

С.А. Меттибаева, Р.О. Досымбекова

Казахский национальный университет им. аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Инвективная лексика в социальных сетях

Аннотация. Сегодня ярким проявлением языковой прагматики является инвективная стратегия, которая активно используется, особенно пользователями социальных сетей. В статье анализируются мнения пользователей Instagram с точки зрения проявления языковой агрессии, что, по мнению авторов статьи, объясняется, с одной стороны, спецификой интернет-коммуникации, т. е. в ней отсутствует ряд коммуникативных ограничений, преобладает виртуальный характер общения и анонимность, с другой стороны, является признаком социальной напряженности: уровень речевой агрессии обусловлен уровнем интереса к содержанию публикации, т. е. отраженное в тексте напрямую зависит от важности события для комментатора.

Цель статьи – определить основные типы и функции инвективной лексики в текстах комментариев, написанных пользователями социальных сетей к кратким постам, в которых публикуются новости страны.

Отмечается, что возникновение конфликтной ситуации и конфликтной речевой деятельности, приводящей к использованию инвективной лексики, связано с тем, что коммуниканты вступают в словесный конфликт путем преднамеренного оскорбления и дискриминации друг друга. На примере инвектив исследуются вербальные отношения, которые формируются в конфликтном дискурсе, что отражает познавательный аспект деятельности человека. Делается вывод о том, что наибольшее количество инвективной лексики находится в категории зоосемантических фразеологизмов и метафор, и состоит из слов, непосредственно направленных на дискриминацию личности человека.

Ключевые слова: интернет-комментарии, социальные сети, инвективная лексика, речевая агрессия, медиадискурс.

S.A. Mettibayeva, R.O. Dossymbekova

*Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan***Invective vocabulary in social media**

Abstract. Today, a vivid manifestation of linguistic pragmatics is an invective strategy, which is actively used, especially by users of social networks. The article analyzes the opinions of Instagram users from the point of view of the manifestation of linguistic aggression, which, according to the author of the article, is explained, on the one hand, by the specifics of Internet communication, i.e. it lacks a number of communicative limitations, the virtual nature of communication prevails and anonymity, on the other hand, is a sign of social tension: the level of verbal aggression is determined by the level of interest in the content of the publication, i.e. what is reflected in the text directly depends on the importance of the event for the commentator.

The purpose of the article is to identify the main types and functions of invective vocabulary in the texts of comments written by users of social networks to short posts in which the news of the country is published.

It is noted that the emergence of a conflict situation and conflicting speech activity, leading to the use of invective vocabulary, is due to the fact that communicants enter into a verbal conflict by intentionally insulting and discriminating against each other. Using the example of invectives, verbal relationships that are formed in conflict discourse are studied, which reflects the cognitive aspect of human activity. It is concluded that the largest amount of invective vocabulary is in the category of zoosemantic phraseological units and metaphors and consists of words directly aimed at discriminating against a person's personality.

Keywords: Internet comments, social networks, invective vocabulary, speech aggression, media discourse.

References

1. Steksova T.I. Kommentarij kak rechevoj zhanr i ego variativnost' // Zhanry rechi. Saratov, 2016. 88-90.
2. Kirilina A.V., Terentij L.M. Opyt lingvisticheskoj diagnostiki mezhnacional'noj napryazhennosti v internet-diskurse // Voprosy psiholingvistiki [Issues of Linguistics]. 27, 130-139(2016).
3. Sharifullin B.Ya. Invektiva: lingvistika vs. yurisprudenciya, ili lingvistika atque yurisprudenciya // Vestnik Krasnoyarskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya «Gumanitarnye nauki» [Bulletin of Krasnoyarsk State University. Series Humanities]. 2, 93-96 (2000).
4. Zhel'vis V.I. Pole brani. Skvernoslovie kak social'naya problema v yazykah i kul'turah mira. Ladomir, Moscow, 1997, 330 p.) [in Russian]
5. Korlau zhane zhala zhabu: sarapshynyn kozkarasy. / Zhaupty red. G.H.Azhenova. (Adil soz, Almaty, 2013, 152 p.) [in Kazakh]
6. Kusov G. V. Oskorblenie kak illokutivnyj lingvokul'turnyj koncept: avtoref. dis...kand. filol. nauk. (Volgograd, 2004, 27 p).
7. Sarzhina O.V. Funkcii invektivnoj leksiki v vyskazyvanii (na primere invektivnyh imen lica) / Yurilingvistika-6. [Law Linguistics] (Altay University Publishing House, Barnaul, 2005, P.69-89)
8. Kak nashe slovo otzovetsya? / V.N.Bazylev, Yu.A.Bel'chikov, A.A.Leont'ev, Yu.A. Sorokin // Rossijskaya yusticiya [Russian Justice]. 4, 43-45(1998).
9. Serebryakova, A.Yu. Vidy invektivnoj leksiki v medijnom diskurse / A.YU. Serebryakova // SUSU Bulletin. Series Linguistics. T. 18, № 4, 42-46 (2021).
10. Golikov, L.M. Semiotika ekstremistskogo teksta / L.M. Golikov // YUrislingvistika [Law Linguistics]. № 1(12), 83-87 (2012).
11. Slovar' inostrannyh slov / Eds. N.S. Arapova, R.S. Kimyagarova et al. (Moscow, 1988, 230 p.)
12. Serebryakova, A.Yu. Priznaki ekstremistskogo teksta v medijnom diskurse / A.YU. Serebryakova // SUSU Bulletin. Series Linguistics. 19(2), 22-27 (2022).
13. Zhel'vis V.I. Emotivnyi aspekt rechi (Psiholingvisticheskaya integraciya rechevogo vozdejstviya) [Emotive aspect of speech (Psycholinguistic integration of speech influence)] / V.I. Zhel'vis. (Yaroslavl', 1990, 81 p.).
14. Voroshilova, M.B. Chernaya chuma: nominacii vraga v ekstremistskom tekste [Black Plague: Enemy Nominations in an Extremist Text/ M.B. Voroshilova// Yurilingvistika. [Law Linguistics]. № 1 (12), 67-72 (2012).

Авторлар туралы мәлімет:

Меттибаева С.А. – PhD докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Досымбекова Р.О. – PhD, аға оқытушы, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан.

Меттибаева С.А. – PhD докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Досымбекова Р.О. – PhD, старший преподаватель, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Mettibayeva S.A. – PhD student, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Dossymbekova R.O. – PhD, Senior Lecturer, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).